

OULU, LYSEON PIHA

Koekuopitus 26.6.2006

ARKISTOTIEDOT

Kohde:	Oulu, Oulun lyseon tontti
Kuntanumero:	564
Peruskartta	2444 09 OULU
Koordinaatit:	p = 7214 11, i = 3428 12, z = n. 10
Tutkimus:	Kohteen koekuopitus kaupunkikerrosten selvittämiseksi
Ajoitus:	1600-luku? – 1900-luvun alku
Tutkimuslaitos:	Pohjois-Pohjanmaan museo
Tutkija:	Mika Sarkkinen, FM
Kenttäyöaika:	26.6.2006
Diat (PPM:n kuva-arkisto):	di 6949:1-2

JOHDANTO JA ALUEEN HISTORIAA

Alkukesällä 2006 tuli esiin suunnitelmat Lyseon pihan uudistamiseksi. Kesäkuun puolimaissa alueen suunnittelija Mikko Kämäräinen kävi esittelemässä suunnitelmia Pohjois-Pohjanmaan museolla. Suunnitelmissa on uusia kivetyn sisäpihan sadevesiviemärintiä, rakentaa jätekatos sekä laajentaa autopaikkoja pihan länsiosassa Linnankadun puoleisella laidalla. Tarkkoja rakennesuunnitelmia ei vielä ole laadittu, mutta suunnitelmien toteuttamisen yhteydessä joudutaan kajoamaan maaperään arviolta noin 1 – 1,5 metrin syvyydeltä. Pihan rakennustyöt on tarkoitus toteuttaa kesällä 2007. Jotta tarpeettomilta viivästyksiltä vältyttäisiin nousi esiin ajatus, että paikalla tehtäisiin pienimuotoinen koekaivu mahdollisimman pian ennakkokuvan saamiseksi alueen maakerrosten laadusta. Asiasta oltiin puhelimitse yhteydessä 21.6.2006 Museoviraston Rakennushistorian osaston Marianne Niukkaseen, joka myönsi luvan pienimuotoiseen koekuopitukseen. Tiedotettuaan kiinteistönhuoltajaa teki allekirjoittanut alueelle kaksi koekuoppaa 26.6.2006.

Oulun lyseo sijaitsee I kaupunginosan korttelissa 11 katuosoite tontilla 1 osoitteessa Linnankatu 2 (ks. liite 1. Alue on Vuoden 2002 Oulun kaupunkiarkeologisessa inventoinnissa alue on määritelty ns. ykkösalueeksi. 1650-luvun karttojen mukaan nykyisen korttelin kaakkoisreunalla/eteläkulmalla on sijainnut vanha tori, jolta koilliseen kohti rantaa johtanut katu on jakanut korttelin viistosti. Tieltä on erkaantunut kaksi poikkikatu. Alueella on ollut osia ainakin 4 – 5 vanhan asemakaavan mukaisesta korttelista. Myöhemmin alue on ollut jokseenkin nykyisen ruutuasemakaavan mukaisena korttelina. Alue on Oulussa siitä merkittävä, että sen tonttien omistajia on ilmeisesti mahdollista identifioida jo 1600-luvun puolimaista. Claes Claessonin asemakaavaluonnoksessa vuodelta 1649 on julkaistu kokonaan tai osin teoksissa (Julku 1987, s. 93, Kostet 1995, s. 60 sekä Niskala ja Okkonen 2002, s. 18). Siinä on kaupunkia ympäröiville alueille sekä kaupunkialueen vanhoihin kortteleihin merkitty numeroja, joiden avulla karttalegendan avulla selviää tapauksesta riippuen tontin/korttelin tai niityn omistaja (vrt. liite 2). Julkaisujen legenda ei mittakaavasyistä kuitenkaan ole lukukelpoista tai sitä ei ole lainkaan. Ko. kartassa kaupunkialuetta ympäröivien niittyjen numerointi on kuitenkin identtinen verrattuna Oulun kaupungin historian 1. osassa (Virkkunen 1953, toinen painos) julkaistuun isompikokoiseen ja legendan osalta luettavaan liitekarttana (Faggotin kopio Klaus Klaunpojan kartasta 1649, ss. 112-113 välissä), samoin ne legendan kohdat, joita pystyy vertaamaan näyttävät varmistavan numeroinnin sekä legendan vastaavuuden. Varmistus on saatavissa alkuperäisestä kartta-aineistosta.

Lyseon pihan kautta kulkee kaupungin merkittävin itä-länsisuuntainen katu kirkon ja koulun kulmalta torille ja siitä edelleen vastapäätä linnaa olevaan rantaan. Lyseon Linnankadun suuntaisen siiven paikkeilla ollutta korttelia on asunut¹ (liitekartta 2: nro. 49, Jöran Jöransson). Kyseessä on todennäköisesti Nimismies Yrjö Yrjönpoika (Virkkunen 1953, s. 129, 191). Tontti on voinut osin ulottua nykyisen Lyseon sisäpihalle saakka. Tätä vastapäätä tien lounaispuolisen korttelin koillisosassa on kaksi numeroa nro 7 (Zacharias Hicke) sekä nro 28 (Eskil Koukain). Ensin mainittua ei Virkkunen tunne, kyseessä voisi olla turkulaisten/turkulaislähtöisten? porvarien Thomos Hiskin ja/tai Knuutti Hiskon sukulainen, joista Thomos Hiskillä on ollut yhteyksiä Ouluun jo 1588 (Virkkunen 1953, s. 35, liitesivu välissä 226 – 227). Numeron 28 Eskil lienee porvari Eskil Keukoinen/Keukoin (Virkkunen 1953, s. 202, 270). Tämän korttelin naapurissa, sen luoteispuolisen korttelin koillisosassa, on nro 133 (Anders Jöransson Lytraeus). Antti Yrjönpoika Lyttraeus oli pormestari 1657/1662-1672(1676?) ja valtiopäiväedustaja Tukholman valtiopäivillä 1664, 1668 ja 1672. Vuoden 1655 palon mainitaan alkaneen Antti Yrjönpojan panimohuoneesta. Vuoden 1656 asemakaavajärjestelyjen yhteydessä kerrotaan joutuneen luovuttamaan tonteiksi ja kaduksi entiset alueensa. (Virkkunen 1953, s., 128, 137, 386, L. 3). Tässä lienee syytä mainita, että Lyttraeuksen kiistakumppani (Virkkunen 1953, s. 395 – 416) Pormestari Daniel Kröger näyttäisi asuneen nykyisen Linnankadun paikkeilla (nro 121) samassa korttelissa, jonka lounaisosa ulottuu Lyseon pihalle. Tuolle alueelle näyttäisivät paikantuvan numerot 32 (Östen Erickson) ja 142

¹ Tekstissä käytetyt nimiasut Virkkusen (1953) mukaan, jotka käännoiksi alkuperäisestä nimestä, joka merkitty sulkuihin

(Hindrich Cauhainen). Östen Eerikinpojan tiedetään teettäneen kirkkoon alttaripöydän vuonna 1658. Vastineeksi hän on saanut paarivaatteen maksuttoman käytön sekä kahden arkun hautasijan kirkon etuhuoneen alta (Virkkunen 1953, s. 278-9). Henrik Kauhanen puolestaan oli raatimies (1634-39, 1941-2), pormestarin sijainen (1659-61), osallistui Tukholman valtiopäiville 1655 ja toimi kirkkoisäntänä vuoteen 1638 saakka.

Myöhemmin 1700- ja 1800-luvuilla alue on pääsääntöisesti ollut 1600-luvun lopun ruutuasemakaavan mukaista asuinkorttelia. 1652 palon jälkeiseen kortteli- ja tonttijärjestykseen viitanneen myös em. Lyttraeuksen omistamien alueiden kohtalo vuonna 1656. Korttelin kaakkoislaidalla olevan Lyseon vanhin osa on valmistunut 1831. Vanhoissa valokuvissa on korttelin luoteisosassa rakennuksia, jotka ainakin osin näyttävät samoilta sekä kuvassa vuodelta 1887 että 1987 (Hautala 1976, kuvaliite 228 – 229, ensimmäinen kuva sekä Hautala 1982, kuva s. 131). Kuvien rakennukset näyttäisivät sijaitsevan katujen varsilla niin, että korttelin piha olisi kuvien mukaan ollut rakentamaton. Vaikuttaisi siltä, että ainakin Lyseon pihan keskusalueet olisivat olleet rakentamattomia aina alueen tuhonneesta vuoden 1822 palosta asti.

KOEKUOPAT

Lyseon piha on nykyisellään tasainen ja rakentamaton. Rakennusten keskelle jäävä alue on kivetty, samoin pihalle Linnankadulta tuleva tie, sen luoteispuolella oleva Linnankadun suuntainen parkkipaikka, pihan halki pituussuunnassa kulkeva käytävä sekä pihan luoteiskulma, josta on porrastettu kulku sisään pihalle. Pitkittäiskäytävän molemmin puolin on nurmikkoalueet (vrt. ilmakekuva, liite 3).

Suunnitelmissa on laajentaa autopaikkaa sen lounaispuoliselle nurmialueelle. Nurmialue oli luonnollinen paikka koekuopille. Kuoppien sijainti määriteltiin ottamalla päälinjaksi Lyseon Linnankadun suuntaisen siiven sisäpihan puoleinen seinä. Rakennuksen nurkalta mitattiin seinän suuntainen linja luoteeseen. Tältä peruslinjalta mitattiin kaksi koekuopan paikkaa, joiden etäisyydeksi peruslinjasta tuli neljä metriä (kuoppien sijainnista ks. liite 4, karttaluonnos). Tehtyjen kuoppien ala oli 1 x 1 metriä. Paikalta poistettiin nurmikko laattoina. Kuopan viereen asetettiin muovi, jonka päälle kaivettu maa heitettiin. Lopuksi kuopat täytettiin ja nurmilaatat asetettiin paikoilleen. Syviin kuoppiin ei maata saatu yhtä tiukkaan kuin se oli ollut, joten kuoppien kohdat jäivät hieman koholle (ks. liite5, kuva 1). Kuopat kaivettiin pääosin lapiolla ja tarvittaessa lastalla. Löydöt poimittiin kerroksittain, mikäli sellaisia oli selvästi havaittavissa.

Koekuoppa 1 sijaitsi peruslinjaa mitaten 9-10 metriä lyseon nurkasta luoteeseen ja 4 – 5 metriä peruslinjasta koilliseen. Kuopan paikka osoittautui sattuneen sikäli kehuon kohtaan, että sen vieressä oli betonirenkainen sadevesikaivo, jonka ulkolaita osui kuopan lounaisreunaan (liite 5, kuva 2). Ohuen

pintaturpeen alla oli noin 10 – 15 cm paksuudelta sepelinsekaista pintakerrosta. Sen alta tuli esiin sekoittunut hiesumainen maa, jonka seassa oli tavanomaista kaupunki täytemaalöydöstöä (arterialuun paloja, lasia, nuorehkoja rautanauvoja), jonka seassa ei ollut poikkeuksellista tai selvästi vanhaa ajoitettavaa esineistöä. Näitä kaivon kaivun sekoittamia täytemaan löytöjä ei otettu talteen.

Kuoppaa kaivettiin koillisen puolikkaan osalta metrin syvyyteen, mutta viereisen kaivon kuoppa oli kaivettu ainakin tuolta syvyydeltä niin laajaksi, että edes sen reunoilta ei tavattu muuta kuin sekoittunutta maata. On mahdollista, että kyseinen sadevesiviemäri on yhteydessä autopaikan luoteisosassa ilmeisesti olevaan kaivoon, joka erottuu kiveyksen matalana painumana. Tämän perusteella ei autopaikan nykyistä kiveystä olisi perustettu kovinkaan syväälle.

Koekuoppa 2 sijaitsi kuopasta 1 luoteeseen 20 metriä (peruslinjaa mitaten lyseon nurkasta 29 – 30 metriä luoteeseen ja peruslinjasta 4 – 5 metriä koilliseen). Turpeen alla oli 10 – 15 cm paksu sepelinsekainen pintakerros. Tämän alta paljastui multainen peltokerrosta muistuttava kerros, jolla oli paksuutta n. 30 – 35 cm (liite 5, kuva 3). Multamaan seassa oli tavanomaisen löydöstön (lasi, keramiikka, naulat, luu) lisäksi runsaasti pieniä iskemättömiä piinoduleita ja muutamia pieniä simpukankuoria. Niiden perusteella paikalle on tuotu täytemaata ilmeisesti jostain rannantuntumasta, johon pii ja simpukankuoret ovat laivojen mukana kulkeutuneet. Löydöt näyttivät sisältävän nuorehkolta vaikuttavaa esineistöä, ajoitusta voisi karkeasti haarukoida 1900-luvun alkuun ja 1800-luvulle. Kerros Peltokerroksen alla n. 45 cm syvyydellä maanpinnasta tuli vastaan runsaasti tiiltä ja palojälkiä sisältänyt hiekkamaa, jonka seassa oli kookkaita hiilenpaloja (liite 5, kuvat 3-4). Tästä kerroksesta löydettiin mm. kotkattu palanut rautanauula, palaneen valkosavi/fajanssilautasen kappaleita sekä liitupiipun varren kappale. Kyseessä vaikutti olevan täyttö-/tasauskerros, ehkä jonkin palon jäljiltä, jota ei tarkempaan voitu ajoittaa. Kerroksessa ei kuitenkaan ollut selvästi nuoria löytöjä, joita yläpuolisessa peltomaisessa kerroksessa oli. Kyseinen kerros loppui noin 60-65 cm syvyydellä maanpinnasta. Sen alla tuli esiin tasainen(?) tumma maakerros, jonka pinnassa oli runsaasti ohuen ikkunalaisin palasia (liite 5, kuva 6). Samasta kerroksesta tavattiin lisäksi sisäpinnaltaan profiloituneita kovanavikeramiikan paloja ja liitupiipun kappale. Mustan maan joukossa oli ainoastaan muutamia pieniä tiilenmuruja. Allekirjoittaneen käsityksen mukaan kyseessä on selvästi vanha kerros. Tähän alimpaan kerrokseen kajottiin vain kuopan keskiosassa. Tämän päälle pistettiin merkiksi museoviraston käyttämää oranssia muinaisjäännösalueen merkintänauhaa.

Mikäli aiempi oletus alueen pysymisestä rakentamattomana vuoden 1822 jälkeen, on kyseessä tätä vanhemman kerroksen pinta. Ajoitusta näyttäisivät tukevan myös kerroksen löydöt. Kuopan pohjaa koestettiin metallisondilla, joka kahdessa kohdassa kuopan pohjalla upposi vaivatta aina noin 145-150 cm syvyyteen maanpinnasta. Näin päällimmäisten täyttö-/tasauskerrosten alla olisi ainakin 80 – 90 cm paksuudelta kerrostunutta kaupungin historiaa ajalta ennen vuotta 1822.

YHTEENVETO

Koekuopan 2 perusteella voidaan sanoa, että alueella on säilynyt sellaisia kerroksia, jotka tulee arkeologisesti tutkia. Tilanne näyttää paljolti toisenlaiselta kuin esimerkiksi Franzenin puistossa, missä alueen keskeisimmät kohdat olivat yllättävän vähälöytöisiä, ilmeisesti paikan tasoittamisen ja raivaamisen vuoksi (Maijanen 2003).

On todennäköistä, että nykyisen parkkipaikkakiveyksen alla olevista kerroksista osa on tuhoutunut Linnankadun varrella olleiden talojen rakentamisen yhteydessä. Sama koskenee pihan luoteissivua, missä myös on ollut rakennuksia. Sen sijaan ainakin osassa pihaa on säilyneitä kerroksia, jotka on sinetöity paikalleen jo 1822 palon yhteydessä. Koekuoppa 1 osoitti puolestaan, että pihamaalla on myös nuoria rakenteita, jotka ovat kerroksia rikkoneet. Niitä ei kuitenkaan liene kovin runsaasti, sillä piha on ilmeisesti kokonaan säästynyt moderneilta kunnallisteknisiltä kaivannoilta (ks. Ikonen & Mökkönen 2002, liite 6).

Alueen historiallinen tausta on Oulussa poikkeuksellinen. Aiemmin tutkittujen NMKY:n ja kirkon korttelien sekä koekuopituksessa jäännöksiltään odottamattoman köyhäksi todetun Franzenin puiston jälkeen on Lyseon tontti, etenkin sen säilynyt piha-alue, nähdäkseni merkityksellisin jäljellä oleva osa vanhaa 1600-luvun Oulua. Sijainniltaan se on mitä keskeisintä vanhan kaupungin ydinaluetta, mitä osaltaan osoittavat historiakatsaukseen kootut alueen omistajatiedot.

Viime vuosina Oulussa on pakon sanelemana jouduttu tekemään lähinnä tierakennustöiden yhteydessä tapahtuvaa seurantaa, mikä ei arkeologisen tutkimuksen kannalta ole paras vaihtoehto. Lyseon pihan tapauksessa tulisi voida järjestää asianmukaiset kaivaukset ilman rakentamisen aiheuttamaa painetta. Näin ainakin autopaikan, sen laajennuksen sekä jätekatoksen alueella. Myös pihan sadevesiviemärointi tulee aikoinaan toteuttaa niin, että mahdolliset rakenteet voidaan dokumentoida riittäväällä tarkkuudella.

Oulussa 4.7.2006



Mika Sarkkinen

tutkija, Pohjois-Pohjanmaan museo

LIITTEET:

1. Sijaintikartta / vuoden 1651 kartta kantakarttapohjalla (Ikonen & Mökkönen 2002).
2. Kopio Klaus Klaunpojan kartasta vuodelta 1649 (Niskala & Okkonen 2002, s. 18).
3. Ilmakuva 2004, Oulun kaupungin karttapalvelu.
4. Yleiskartta, Kortteli ja kuoppien sijainti korttelissa.
5. Kuvaliite, kuvat 1 – 6.

KUVAT:

Diat (PPM:n kuva-arkisto):

- | | |
|-----------|---|
| di 6949:1 | Oulu KA Lyseon piha, yleiskuva, koekuoppa 1, luoteesta |
| di 6949:2 | Oulu KA Lyseon piha, koekuopan profiilin täyttökerroksia. |

Digikuvat (M. Sarkkinen):

ks. kuvaliite, ei luetteloitu)

KIRJALLISUUTTA

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia IV, 1856 – 1918. Oulu 1976.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia V, 1918 – 1945. Oulu 1982.

Ikonen, Tiia & Mökkönen, Teemu, Oulu – Uleåborg. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto 2002.

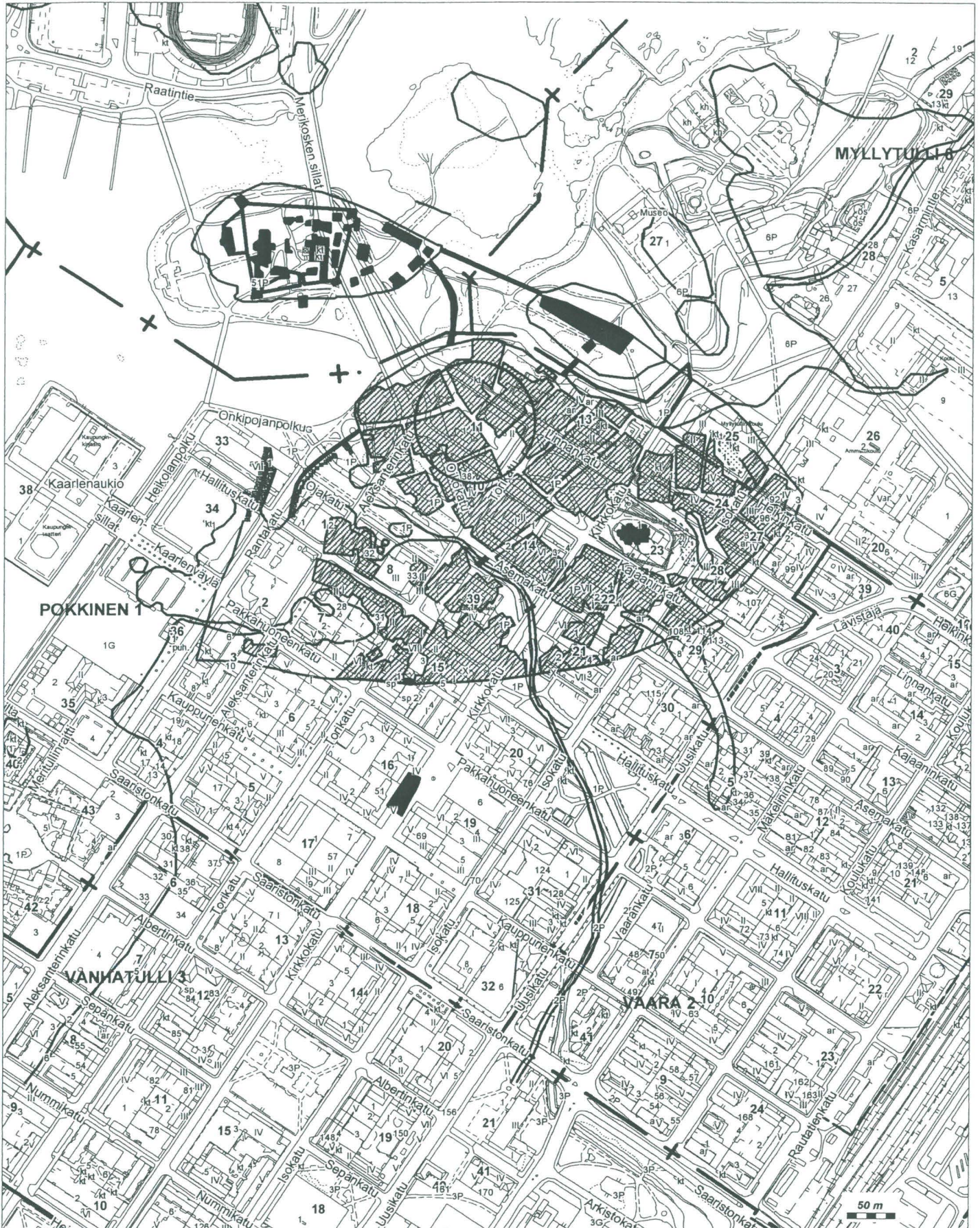
Julku, Kyösti (toim.), Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Studia historica septentrionalia 13. Rovaniemi 1987.

Kostet, Juhani, Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Monumenta Cartographica Septentrionalia 1. Rovaniemi 1995.

Maijanen, Heli, Oulu Franzenin puisto. Kaupunkiarkeologiset koekaivaukset 2003. Museovirasto/RHO 2003.











Niskala Kaarina ja Okkonen Ilpo, Oulun graadi. 350 vuotta asemakaavoitusta. Oulu 2002.

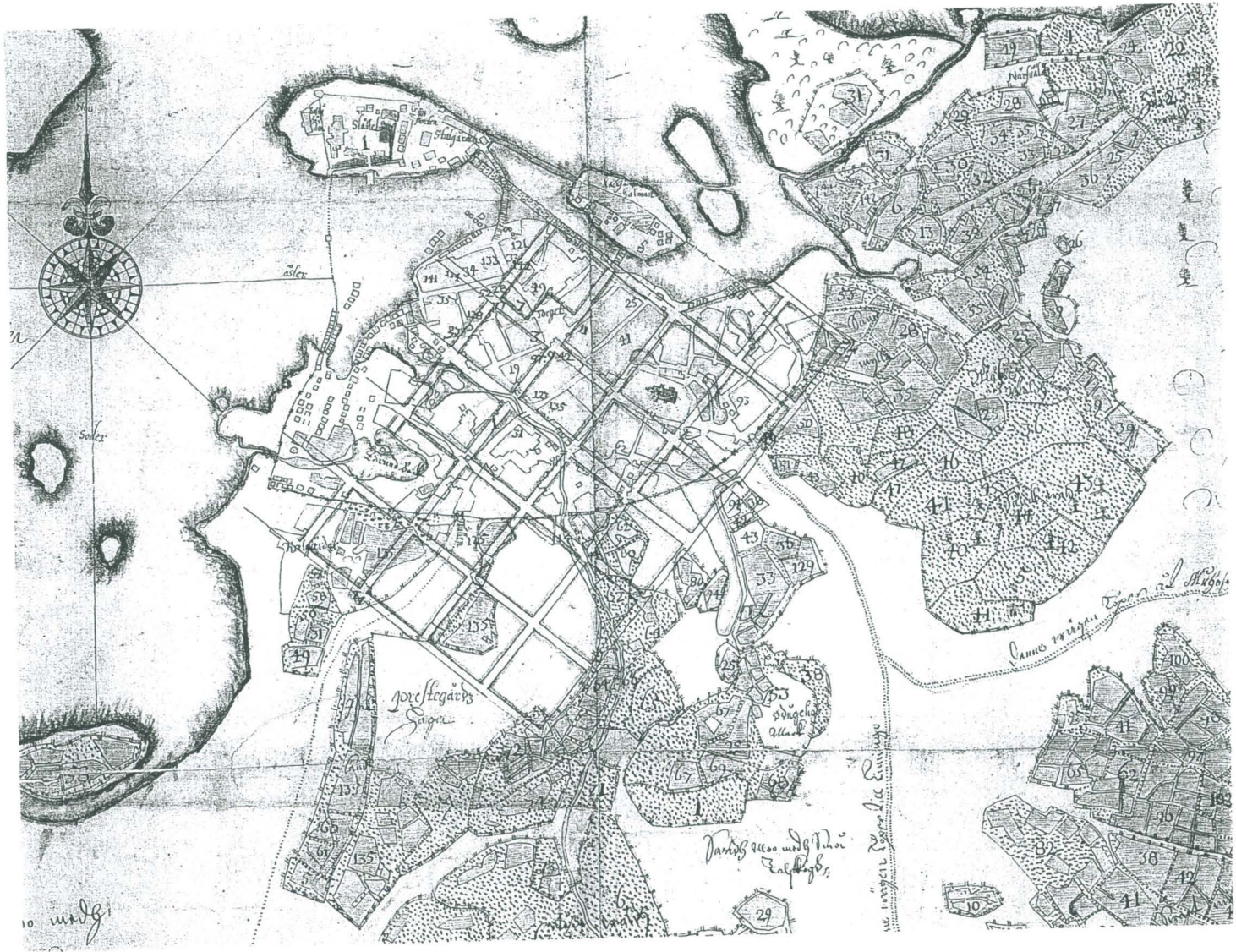
Virkkunen, A. H., Oulun kaupungin historia 1, Kaupungin alkua ajoilta isonvihan loppuun. Oulu 1953 (1. painos 1909)



Kantakartta © Oulun kaupungin tekninen keskus

OULU Claes Claessonin kartta vuodelta 1651

	= kortteli		= soistunut alue
	= rakennus		= kirkkotarha
	= ranta-aitta		= linnan puolustusvarustukset
	= silta		= tulliaita
	= pelto		= rantaviiva



OULU

TEKNINEN KESKUS

Karttatie

OULUN KAUPUNGIN KARTTAPALVELU


Lähennä osoituskohtasta 📏 🖱️ 🔍 🔍 🌐 🏠 📄 📄 📄 📄 📄 📄

Osoitehaku

Osoitehakemisto ▼

Katunimi ja osoitenumero

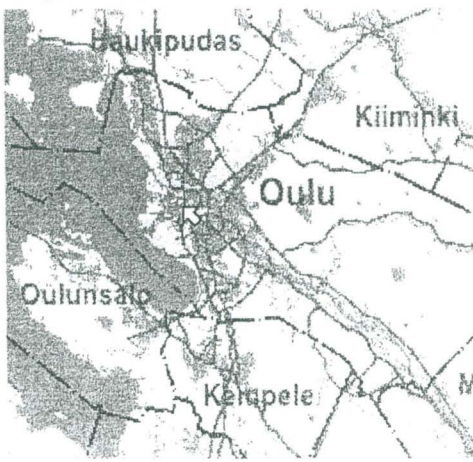
Hae



© Oulun kaupunki, kartastopalvelut

100 m

Navigointikartta



Alue

- Valitse alue -

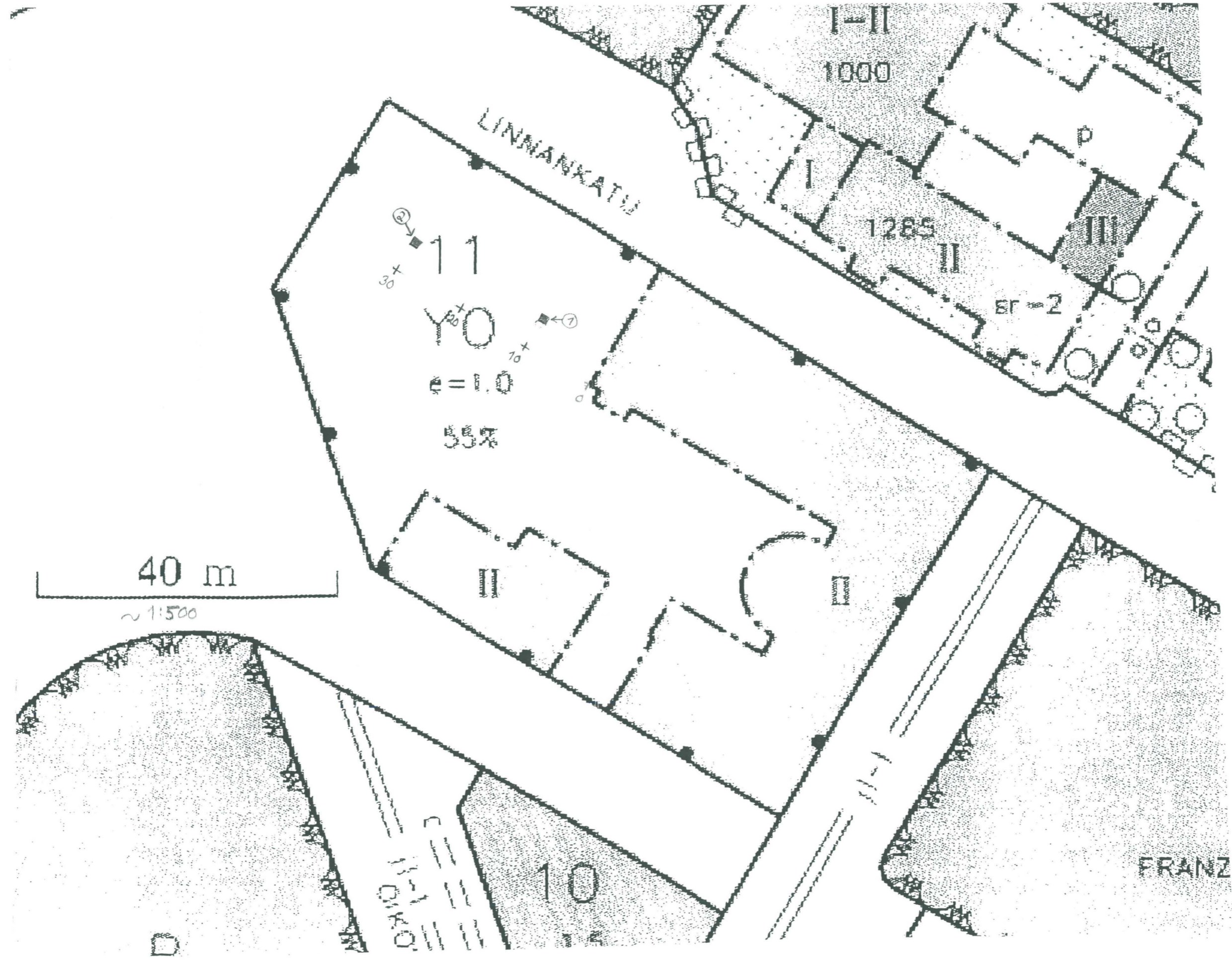
Teema

Ilmakuva 2004

Ilmakuva on kuvattu 18.7.2004.

[Ilmakuva 1947](#) [Ilmakuva 1965](#)

LITRE 3



Oulu, Lyseon piha
Koekuopitus 26.6.2006/M. Sarkkinen/PPM



Yleiskuva koekuopituksen jälkeen, takana kuoppa 1, edessä kuoppa 2.



Kuoppa 2, tiilen- ja hiekansekaisen täyttökerroksen pintaa.



Kuoppa 1, moderni kaivo lounaislaidalla.



Kuoppa 2, täyttökerroksen tiiliä, lomassa kookkaita hiiliä.



Kuoppa 2, kaakkoissivu, yllä harmaa sepelinsekainen täyttökerros, sen alla mullansekainen täyttökerros, tasossa tiilensekaisen täyttökerroksen pintaa.



Kuoppa 2, alin kaivettu taso, huomaa musta kerros, jonka pinnalla mm. lasia.